

ΕΤΟΣ 2009/ΤΕΥΧΟΣ 2

Ποινική Δικαιοσύνη

Νομοθεσία & νομολογία, θεωρία & πράξη

Ανάτυπο από την
«ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ
& ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

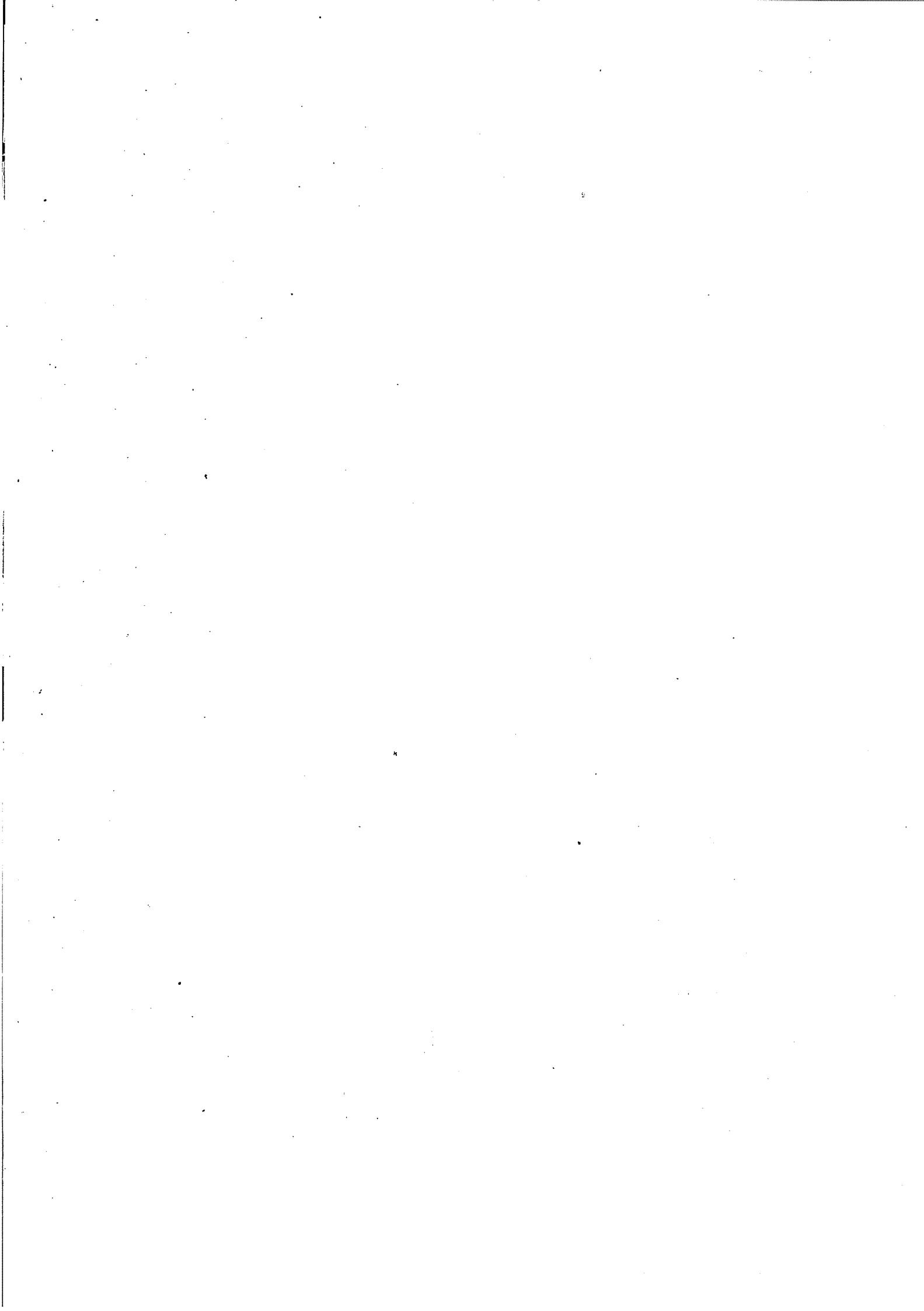
ΝΕΣΤΟΡΑΣ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗΣ
Καθηγητής Νομικής Σχολής Αθηνών,
Διευθυντής του Εργαστηρίου Ποινικών
και Εγκληματολογικών Ερευνών

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ
ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΚΑΙ Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ
ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ
υπό τη σκιά
της παγκοσμιοποίησης

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΝΕΣΤΟΡΑΣ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗΣ
Καθηγητής Νομικής Σχολής Αθηνών,
Διευθυντής του Εργαστηρίου Ποινικών
και Εγκληματολογικών Ερευνών

**ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΚΑΙ Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ
ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ
υπό τη σκιά της παγκοσμιοποίησης**

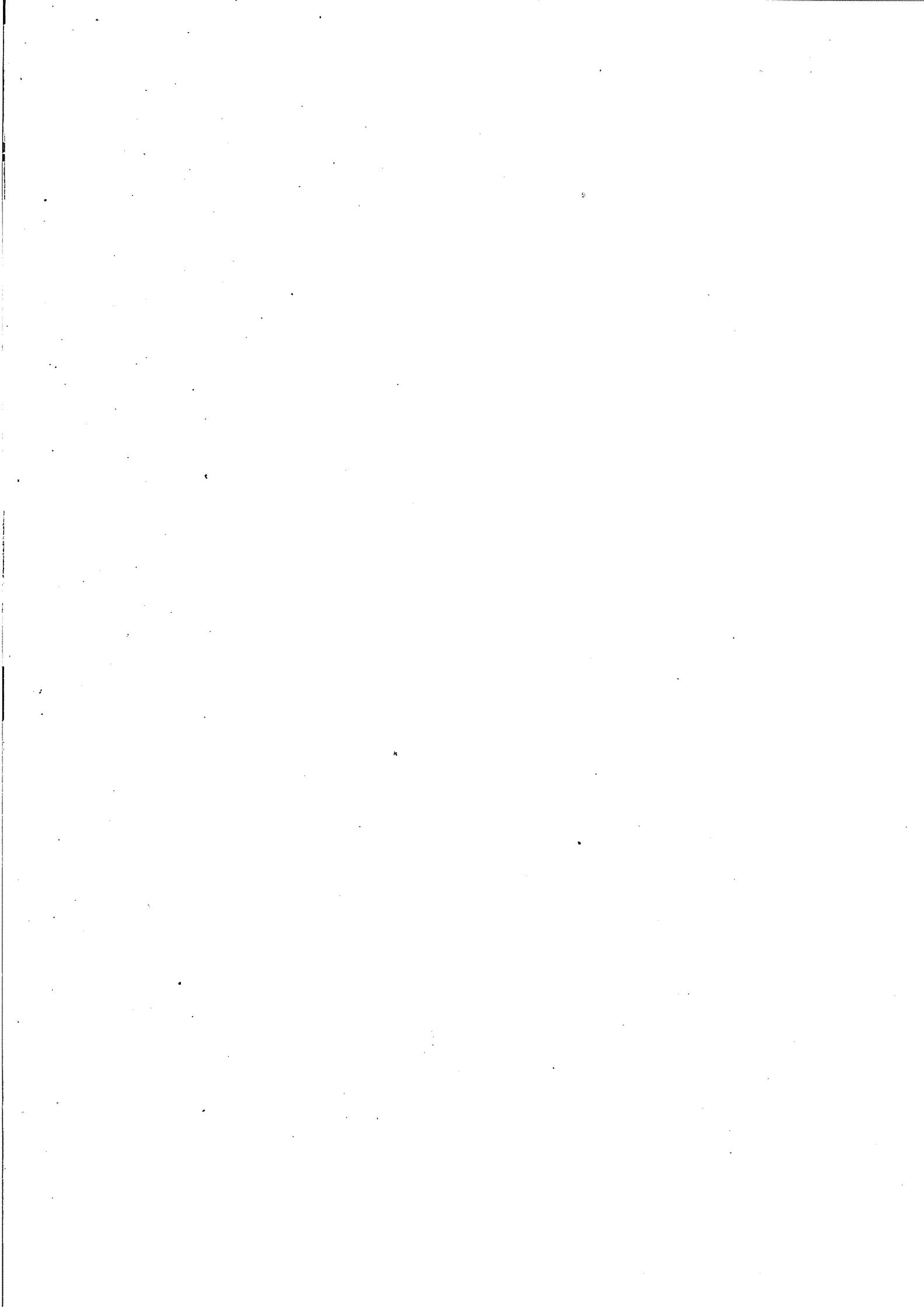
Ανάτυπο από την «ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ & ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

Τεύχος 2/Έτος 2009

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

Μαυρομιχάλη 23, 106 80 Αθήνα • Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

Το μέλλον της εγκληματικότητας και η εγκληματολογία του μέλλοντος υπό τη σκιά της παγκοσμιοποίησης*

ΝΕΣΤΟΡΑ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗ, Καθηγητή Νομικής Σχολής Αθηνών,

Διευθυντή του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών

Η παγκοσμιοποίηση, όπως έχει συντελεσθεί κατά τα τελευταία χρόνια, σε συνδυασμό με την ολοένα αναπτυσσόμενη τεχνολογία και με την άμεση διάδοση των πληροφοριών σε παγκόσμιο επίπεδο, δημιουργεί καταστάσεις ανομικού χαρακτήρα, όπου κυριαρχούν αφενός ανεξέλεγκτες ομάδες συμφερόντων με κύριο χαρακτηριστικό την απλοστία, και αφετέρου ομάδες οικονομικά υποβαθμισμένων ανθρώπων, που προσπαθούν απελπισμένα να ξέφυγουν από το άγχος της φτώχειας, της υπερχρέωσης και της ανεργίας. Ο συγγραφέας επιχειρεί στην παρούσα εργασία να διαγνώσει την πορεία που θα ακολουθήσει στα προσεχή 15-20 έτη η εγκληματικότητα υπό την πίεση της παγκοσμιοποίησης και συσχετίζει αυτή την πορεία με την ανάγκη να αποτελέσει η εγκληματολογία του μέλλοντος τον βασικό μοχλό μιας κοινωνικής πολιτικής προσανατολισμένης στον δυσπραγούντα Άνθρωπο.

The author of this study has undertaken the task to clarify the trends of modern criminality and predict where these trends might lead in the future. He has focused on the pressures actually exercised on societies by the phenomenon of globalization, and has drawn conclusions as to the most likely consequences of this evolution. He concludes by discussing the new role of Criminology as a science which is able to propose feasible measures of preventing delinquency in vulnerable social groups.

1. Αναμφίβολα, η διατύπωση κρίσεων και εκτιμήσεων για το μέλλον είναι ιδιαίτερα παρακινδυνευμένη, διότι προϋποθέτει μια συνεκτίμηση δεκάδων παραγόντων, οι οποίοι προσδιορίζουν τις μελλοντικές εξελίξεις και οι οποίοι μεταλλάσσονται συνεχώς, χωρίς ποτέ να αποκρυσταλλώνονται. Πρόκειται, δηλ., για ένα πεδίο κινούμενης άμμου, όπου κυριολεκτικά «άτα πάντα ρέι» και όπου οι προβλέψεις φαίνονται, Εκ πρώτης όψεως, επισπευμονικά αιθεμελίστες.

Από την άλλη πλευρά, είναι βέβαιο ότι από τους παράγοντες που προσδιορίζουν το μέλλον, υπάρχουν ορισμένοι με ιδιάζουσα σημασία και διαχρονική αξία, ώστε να δημιουργούν «τάσεις» (trends) και να επιτρέπουν την προέκταση στο μέλλον κάποιων πρωταρχικής σημασίας καταστάσεων του παρόντος. Το γεγονός, π.χ., ότι ο πληθυσμός της γης αναμένεται να αυξηθεί από 6,7 δισ. ανθρώπων σήμερα σε 9 δισ. το 2050 και ότι η υπεργεννητικότητα παρουσιάζεται κυρίως σε φτωχές χώρες, όπως τα Αφγανιστάν, η Λιθβερία, η Αιθιοπία, το Κονγκό και η Υεμένη, σημαίνει ότι, εφόσον δεν σημειωθούν συνταρακτικά γεγονότα (π.χ. πόλεμοι) ή δεν ληφθούν δραστικά μέτρα περιορισμού των γεννήσεων που θα ανατρέψουν αυτή την εξέλιξη, η «τάση» είναι να παραπρηθεί στις ενδόγο χώρες κατά τα επόμενα χρόνια μια πληθυσμιακή έκρηκτη πρώτου μεγέθους, ο οποίο με τη σειρά της θα οδηγήσει στη δημιουργία, εν καιρώ, πληθώρας άνεργων, εξαθλιωμένων και οργισμένων νέων, χωρίς στέγη, τροφή και εκπαίδευση. Μάλιστα, η κατάσταση αυτή φαίνεται ότι θα επιδεινωθεί ακόμη περισσότερο λόγω της συνεχούς αύξησης της τιμής των τροφίμων (ιδίως των σπιτρών και του ρυζιού) τα τελευταία χρόνια¹ και της αδυναμίας των διεθνών φο-

ρέων να αντιμετωπίσουν τη φτώχεια των ενδεέστερων χωρών². Είναι προφανές, ότι στο πλαίσιο αυτής της προδιαγραφόμενης «τάσης», τα νεαρά αιτά μάταια από την Ασία και την Αφρική θα αναζητήσουν μιαν απελπισμένη διέξοδο από τα σοβαρά προβλήματά τους μέσω λαθρομετανάστευσης, κατά κιλιάδες, σε οικονομικά προηγμένες χώρες της Ευρώπης, με ό,τι αυτό μπορεί να συνεπάγεται για την ισόρροπη ανάπτυξη των ευρωπαϊκών κοινωνιών και την ομαλή κοινωνικοποίηση των νεότερων, ιδίως, από τα μέλη τους.

Με βάση, επομένως, μία προσεκτική διαπίστωση της υπάρχουσας σύμμερης κατάστασης ως προς τους προσδιοριστικούς παράγοντες που διαμορφώνουν ορισμένες βασικές «τάσεις» και με εργαλείο τις προστίκουσες, κάθε φορά, θεωρητικές προσεγγίσεις που επικειρούν να συστηματοποιήσουν και να αξιολογήσουν αυτούς τους παράγοντες (π.χ. εγκληματολογικές θεωρίες για την ανομία και για την κοινωνική αποδιοργάνωση³), ιδίως όταν οι προσεγγίσεις αυτές είναι πολυπαραγοντικές, μπορεί βάσιμα –πιστεύω– ένας εγκληματολόγος να προκω-

υπολόγιζε την αύξηση της τιμής των σπιτρών σε 130% και την αύξηση της αυτής του ρυζού σε 74% κατά το προηγούμενο δωδεκάμηνο. Για το ίδιο θέμα Βλ. και δημοσίευμα του Μ. Σπηλούρακη στην εφημ. «Βήμα» της 1.6.2008, σελ. B10, καθώς και την επιδοσεογράφια στην ίδια εφημερίδα, 30.5.2008, σελ. A4, όπου αναφέρεται εκτίμηση του ΟΟΣΑ για αυξήσεις στα τρόφιμα έως 80% μέσα στην επόμενη δεκαετία, κυρίως λόγω έρευνας, παραγωγής θιοκαΐσματων και αυξημένης ζήτησης αγροτικών προϊόντων σε ταχύτατα αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Κίνα και η Ινδία.

2. Πρβλ. στ. αναλυτικό δημοσίευμα στην εφημ. «Καθημερινή» της 4.5.2008, σελ. 20, με τον χαρακτηριστικό τίτλο: «Η φτώχεια, φυτώριο της τρομοκρατίας», όπου παρατίθενται εκτιμήσεις αμερικανού υψηλόβαθμου αξιωματούχου για την υπεροπληθυσμό και το μεταναστευτικό πρόβλημα. Ενδεικτικά αυτής της αδυναμίας της διεθνούς κοινότητας στην αναμεώνωση της παγκόσμιας φτώχειας ήταν τα αποτελέσματα της Συνόδου Κορυφής του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας του ΟΗΕ (FAO) των Ιούνιο του 2008: Η τελική της διακήρυξη περιείχε μόνον αστιστολογίες και καλές προθέσεις - βλ. το στ. Δημοσίευμα της Χριστ. Πάντζου στην εφημ. «Κυριακάτικη Ελεύθερωπατία» της 8.6.2008, σελ. 38 και 43, με τον τίτλο «Πόλλα τα ευαλόγια, περισσότεροι οι πεινασμένοι».

3. Πρβλ. N.E. Κουράκη, Δίκαιο Παραβατικών Αντλίκων, Αθήνα/Κομοπονή: Α.Ν. Σάκκουλας, 2004, σελ. 120 επ., *Iak. Φαρσεδάκη, Παραβατικότητα και Κοινωνικός Ελεγχος των Αντλίκων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1986, σελ. 114 επ., *Στέργου Αλεξάρδη*, Εγκληματολογία, Αθήνα/Θεοσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2004⁴, σελ. 74 επ. και Κ.Δ. Σπινέλλη, Εγκληματολογία, Αθήνα/Κομοπονή: Α.Ν. Σάκκουλας, 2005⁵, σελ. 238 επ.

* Η παρούσα εργασία αποτελεί επικαιροποιημένη επεξεργασία εισήγησης, η οποία παρουσιάσθηκε στο Διεθνές Συνέδριο με θέμα: «Η Σύγχρονη Εγκληματολογία, η Αναμεώνωση της και την Εγκληματολογία». Το Συνέδριο αυτό διοργανώθηκε στην Αθήνα την 5, 6 και 7.6.2008 προς τμήμα του Εγγειρόμενου Συναδέλφου Ιάκωβου Φαρσεδάκη, Καθηγητή Εγκληματολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, η δε εισήγηση, όπως και οι υπόλοιπες, πρόκειται να δημοσιευθεί στον Τόμο Πρακτικών του Συνεδρίου. Μία πρώτη μορφή της εργασίας, με τίτλο: «Έγκλημα και Εγκληματολογία μέσα από την προσπατική του 2020 ...», δημοσιεύθηκε στο περ. «Νέοι, Έγκλημα και Κοινωνία» (έκδ. του Εργαστηρίου Κοινωνιολογίας της Νεόπτερας, του Ελεύθερου Χρόνου και του Αθλητισμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου), τχ. 1, Μάιος 2008, σελ. 21-25.

1. Σύμφωνα με το ειδικό τετρασέλιδο αφιέρωμα («φάκελος») που επιμελήθηκε η Κατερίνα Τζαβάρα στην εφημ. «Ελεύθερωπατία» της 24.5.2008, σελ. 21, 22, 35, 36 και συχόλιο στη σελ. 2, ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας του ΟΗΕ (FAO)

ράσει σε προέκταση αυτών των «τάσεων» προς την κατεύθυνση του μέλλοντος και, άρα, σε προβλέψεις για το έγκλημα και την εγκληματολογία του μέλλοντος, χωρίς οι προβλέψεις αυτές να είναι αυθαίρετες και ανερμάτιστες, τουλάχιστον, εφόσον το χρονικό θεληνεκές των υποσύζητησης προβλέψεων ανάγεται στο ορατό μέλλον (θα το προσδιορίζα στα επόμενα 15-20 χρόνια).

Πώς διαγράφεται όμως η σημερινή κατάσταση στη χώρα μας, αλλά και γενικότερα;

2. Κύριο χαρακτηριστικό είναι αναμφίβολα η παγκοσμιοποιημένη (χωρίς περιορισμούς στο διεθνές εμπόριο) οικονομία⁴, η οποία, σε συνδυασμό με την ολόενα αναπτυσσόμενη τεχνολογία και την άμεση διάδοση των πληροφοριών σε παγκόσμιο επίπεδο, καταργεί ή έστω αποδυναμώνει τα εθνικά σύνορα και τις παραδοσιακές αξεσ κάθε χώρας, καθιερώνει την ιδέα ενός πολιτιστικά ομοιομορφωποιμένου πλανητικού «καρωτού» και, ταυτόχρονα με την εγένει αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής και τη μείωση των τιμών, συρρικνώνει ασφυκτικά τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας, οδηγώντας τους νέους ίδιως ανθρώπους σε ανεργία ή υποαπασχόληση (π.χ. λόγω μεταφοράς εργοστασιακών μονάδων σε χώρες με φθηνότερο και πιο «πειθαρχημένο» εργατικό δυναμικό). Και όλα αυτά μέσα στο πλαίσιο ενός κόσμου όπου παρατηρούνται ραγδαίες αποσταθεροποιητικές εξελίξεις, όπως:

- ασταθείς αν όχι έκριθμες γεωπολιτικές δομές,
- μετακίνηση του κέντρου ισχύος από τις παραδοσιακές πλανητικές υπερδυνάμεις σε πληθυσμιακά πυκνότερες και οικονομικά αναπτυσσόμενες χώρες με αλματώδεις ρυθμούς (κυρίως Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα, ή, κατά τη γνωστή ξενόγλωσση συντομογραφία, οι χώρες B.R.I.C.),
- οξείες ανταποραθέσεις για ζητήματα ενέργειας, υδάτινων πόρων αλλά και εξ αιτίας θρησκευτικο-πολιτιστικών φονταμενταλισμών, επίσης, δε,
- χρησιμοποίηση της τεχνολογίας (μικροτοίπης) για πλήρη επιτίρηση της ζωής των πολιτών (π.χ. κάμερες) και εν γένει για συρρίκνυση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, μέσα στο πλαίσιο της λεγόμενης «Κοινωνίας της Διακινδύνευσης»⁵, με συστήματα ελέγχου Βασισμένα

4. Σε γενικότερο επίπεδο για το θέμα της παγκοσμιοποίησης, ιδιαίτερα κατατοπικό είναι το έργο του Ulrich Beck «Τι είναι παγκοσμιοποίηση; Λανθασμένες συναλήψεις και απαντήσεις», Αθήνα: Καστανιώτης 1999 (1997 πρώτη γερμαν. έκδ.), κυρίως το Κεφάλαιο με τίτλο «Κοινωνικό συμβάλιο ενάντια στον αποκλεισμό» (σελ. 293 επ.), καθώς και τα συλλογικό έργο «Παγκοσμιοποίηση. Αιτιόδοξη προσπατή ή απελή?», με επιλογή κειμένων του Χρ. Γ. Ράμα και κείμενα των Ιωάννου Ραμονέ, Νότου Τσόμκα, Ούλριχ Μπεκ, Τάσου Γιαννίτση, Αρχεπισκόπου Αναστασίου κ.ά., Αθήνα: Σαββάλας, 2001. Επίσης βλ. τις εισαγωγές στην προβληματική της παγκοσμιοποίησης: Manfred B. Steger, Παγκοσμιοποίηση. Η εποχή μας σε 15 λέξεις, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2006 (πρώτη αγγλ. έκδ. 2003), Bernard Guillotin, Παγκοσμιοποίηση. Ένας πλανήτης με αποκλίνοντα σχέδια, Αθήνα: Κασταλία και Ελευθερωτή, 2007 (πρώτη γαλλ. έκδ. Larousse 2006), τα τρία αφιερώματα του ένθετου «Ανοικτό MBA» (εφημ. «ΤΑ ΝΕΑ») στις 12.3.2007, στις 19.3.2007 και στις 26.3.2007, με θέμα την Παγκοσμιοποίηση, καθώς και το αφιέρωμα της εφημ. «Το Βήμα» στο ένθετο «Βήμα Ιδεών» της 9.1.2008, με επιμέλεια και εισαγωγή Τάσου Γιαννίτση.

5. Για το πρόβλημα της συρρίκνωσης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μέσα στη σύγχρονη «Κοινωνία Διακινδύνευσης» (Risikogesellschaft, κατά τον αντίστοιχο γερμανικό όρο που εισήγαγε ο Ulrich Beck το 1986), βλ. ιδιώς X. Ανθόπουλο/Φ.Ι. Κοντιάδη/Θ. Παπαθόδωρος (επιμ.), Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης, Αθήνα/Κομοτηνή: A.N. Σάκκουλας, 2005, όπου περιλαμβάνονται 13 ενδιαφέρουσες μελέτες, καθώς και την εργασία της Μαργαρίτας Γαστοριάνα, Η διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής στην «Κοινωνία της Διακινδύνευσης», Πλογ 2006, 1535-1552. Ως προς τις σχέσεις και τις δυνατότητες μιας εξισορρόπισης μεταξύ ελευθερίας και τάξης βλ. π.χ. N.E. Κουράκη, Ασφάλεια και Ελευθερία. Τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια, NoB 54 (2006), 1217-1226 και στο συλλογικό έργο (Αν)ασφάλεια, Αντεγκληματική Πολιτική και Δικαιώματα του Ανθρώπου, με επιμ. Χρ. Ζαραφανίτου, Αθήνα/Κομοτηνή: A.N. Σάκκουλας, 2007, 15-33, όπου και άλλες ενδιαφέρουσες μελέτες για το ίδιο θέμα. Επίσης,

στην τεχνολογική εξέλιξη, τη γενευεκή, την πληροφορική, αλλά και την προπαγάνδα, σύμφωνα και με τις προφητικές περιγραφές αυτών των συστημάτων ελέγχου από τον Όργονελ και τον Χάρη στα αντίστοιχα κλασικά έργα τους⁶.

3. Από τις βασικές αυτές διαπιστώσεις απορρέουν δύο ειδικότερες εξελίξεις, που ενδιαφέρουν αμεσότερα την Εγκληματολογία⁷:

4. Εν πρώτοις, η παγκοσμιοποίηση και πι η γένει κατάργηση των συνόρων, καθώς και παράλληλη κατάρρευση ή έστω αποδυνάμωση των παραδοσιακών αξιών, δημιουργούν καταστάσεις ανομικού χαρακτήρα και σε αυτές κυριαρχούν ανεξέλεγκτες ομάδες συμφερόντων που ανάγουν την απληστία, την κατάχρηση ισχύος και τον ανταγωνισμό της συγκρότησης σε υπέρτατους σκοπούς⁸. Χωρίς οι ομάδες αυτές να επιδιώκουν απαραίτητα και εκ συστήματος το οικονομικό ή/και το οργανωμένο έγκλημα, όμως δεν διστάζουν να προσφύγουν σ' αυτό. Και τούτο συμβαίνει ιδίως εφόσον θεωρήσουν ότι μπορούν να διαπράξουν τέτοια εγκλήματα με φαινομενικά νομότητες ενέργειες (με εκμετάλλευση, δηλ. των λεγόμενων «παράθυρων του νόμου»), ή ότι δεν κινδυνεύουν να αποκαλυφθούν ή, έστω, ότι με την αποκάλυψη αυτή δεν θα σηματωθούσουν σοβαρές συνέπειες εις βάρος τους. Χαρακτηριστικές κατηγορίες τέτοιου οικονομικού εγκλήματος, που προβλέπεται να έχουν αυξητική τάση στο προσεχές μέλλον, είναι ενέργειες που κλιμακώνονται από τον αιθέμιτο ανταγωνισμό και την παραβίαση των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού, έως τη φοροδιαφυγή, τη κειραγώηση χρηματοστοριακών πράξεων και την οικειοποίηση της πνευματικής ιδιοκτησίας τρίτων⁹, αλλ' επίσης, σε επίπεδο οργανωμένου εγκλήματος

σε ευρωπαϊκό επίπεδο, βλ. τη μονογραφία του Γιώργου Π. Νικολόπουλου, Κράτος, Ποινική Εξουσία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Μια εγκληματολογική Προσέγγιση, Αθήνα: Κριτική, 2002.

6. Για τα έργα αυτά βλ. και τη μελέτη μου «Ποινικό Δίκαιο και Ουτοπία», στη συλλογή μελετών μου «Εγκληματολογικοί Ορίζοντες», τ. Α', Αθήνα/Κομοτηνή: 20052, 3-16: 11 επ.

7. Για τα βιβλία και άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά έως το 2004 τα σκεπάζει με το θέμα της παγκοσμιοποίησης σε συνδυασμό και με τη προβλήματα της εγκληματικότητας, διαιτήρα χρήσης είναι η Βιβλιογραφία που παρατίθεται στα έργα: Aglaias M. Τσήτσουρα, Εγκληματικότητα και Αντεγκληματική Πολιτική στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, στον: Τιμποτικό Τόμο για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Αθήνα/Βρυξέλλες: Νομική Βιβλιοθήκη/Bruxlant, τ. Β', 2003, 1405-1422, Χαρ. Δημόπουλου, με τη συμβολή του Γιάννη Πανούση, Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (κατά την σημασιονικήν Βιβλιογραφία), Αθήνα/Κομοτηνή: A.N. Σάκκουλας, 2003 και Χαρ. Δημόπουλου, Μια παγκοσμιοποίηση χωρίς (η)οίκτο (Εισαγωγή: Γιάννης Πανούσης), Αθήνα/Κομοτηνή: A.N. Σάκκουλας, 2004, καθώς και το πρόσφατο έργο της Katja Franko Aas, «Globalization and Crime», Los Angeles/London: Sage, 2007, διάσις την εισαγωγή, σελ. 1-26.

8. Το στοιχείο της απλοπίσιας φάνεται ότι είναι η προεξάρχον γνώρισμα στη νοοτροπία ορισμένων πολιτών με μεγάλη οικονομική επιφάνεια, που εξωθούνται έστι, προκειμένου να συσσωρεύσουν και άλλα κέρδη, σε ενέργειες συνκά καταστροφικές για τους ίδιους αλλά και εξοργιστικές για άσους αιτιάνονται ότι με αυτή την άντιση κατανομή του πλούτου αδικούντων κατάφωρα. Το φαινόμενο είχε καυστρίσει ήδη ο Αριστοτέλης στα «Πολιτικά» του (Ε'6.4, 1307 α. 20), όπου επειρήμαται ότι έναν το πολίτευμα δύσει υπεροχή στους εύπορους πολίτες, αυτοί «ύθριζει ήτοισι καὶ πλεονεκτεῖν», δηλ. επιπλούντων να αδικούνται αυθετήσεις και να πλεονεκτεῖν. Όμως, και κατά την πρόσφατη οικονομική κρίση που έσπασε τον Σεπτέμβριο 2008, η απλοπίσια ορισμένων κρηματοπιστωτικών φορέων φαίνεται ότι διαδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλο, εάν τουλάχιστον κρίνει από τις πρώτες εκτιμήσεις έγκυρων αναλυτών –π.χ. του περιοδικού «Τίπε», 29.9.2008, που κυκλοφόρησε με τον χαρακτηριστικό τίτλο «The Price of Greed», δηλ. το τίμημα της απλοπίσιας, καθώς και του γάλλου οικονομολόγου Μισέλ Αλιεύ, που έκανε λόγο για «υπέρμετρες υπερβολές [των τραπεζών], χωρίς κανένα να αναλαμβάνεται τους κινδύνους μιας έτοις έφερντης πορείας» (Bl. Michel Aglietta, Η οικονομική κρίση, μτφρ. A.D. Παπαγιαννίδης, Αθήνα: Πόλις, 2009 (σ' γαλλ. έκδ. 2008), σελ. 21).

9. Για τις μορφές αυτές οικονομικής εγκληματικότητας βλ. π.χ. το τρίτομο έργο N.E. Κουράκη, Τα Οικονομικά Εγκλήματα, Αθήνα/Κομοτηνή: A.N. Σάκκουλας, 2007⁹ (με συνεργασία Δημ. Ζιούβε) και ιδίως τ. Α', § 198, σελ. 279 επ. κατ

τος, ενέργειες, όπως η διαφθορά, το ξέπλυμα χρήματος¹⁰, η διακίνηση ναρκωτικών ουσιών και όπλων, η εμπορία ανθρωπίνων οργάνων, η μεταφορά λαθρομεταναστών, η διακίνηση ατόμων προς εκπόρνευση (trafficking) κ.λπ. Μάλιστα, αρωγός σ' αυτές τις έκνομες δραστηριότητες έρχεται η πλεκτρονική τεχνολογία, η οποία συντελεί αποφασιστικά τόσο στην ευχερέστερη τέλεση τέτοιων εγκλημάτων όσο και στη δυσχερέστερη εξίνισσή τους¹¹.

5. Κατά δεύτερον, η παγκοσμιοποίηση και η συνακόλουθη αυρρίκωση των θέσεων εργασίας, σε συνδυασμό με τον οξύτατο ανταγωνισμό που έχει κυριαρχήσει στις ανθρώπινες σχέσεις, οδηγεί βαθμίσια, σύμφωνα και με τον *Antony Giddens*, σ' ένα κόσμο λίγων νικητών και πολλών νικημένων ή, με άλλη διατύπωση, σ' έναν κόσμο εξαθλίωσης όπου οι ολίγοι ευημερούν και οι πολλοί καταδικάζονται στη φώκεια, τον υπερδανεισμό, την υπερχρέωση και την απόγνωση. Συνακόλουθα, πολλοί νέοι αναμετωπίζουν με σκεπτικό την προσπατή να τύχουν κάποιας επαγγελματικής μόρφωσης και να ψάχουν για αντίστοιχη δουλειά. Άλλα και όταν τελικά, υπό την πίεση των γονέων τους ή των κοινωνικών προταγμάτων, επιλέγουν την οδό της πανεπιστημιακής (προπτυχιακής αλλά και μεταπτυχιακής) μόρφωσης¹², διστάζουν να εγκαταλείψουν την οικογενειακή στέγη και να πιάσουν δουλειά ή να κάνουν δική τους οικογένεια. Αντ' αυτού στην Ελλάδα και σε άλλες μεσογειακές χώρες προτιμούν να συντηρούνται οικονομικά από την οικογένειά τους, στο μέτρο που αυτό είναι, βέβαια, εφικτό¹³. Η στήριξη από την οικογένεια λειτουργεί επομένως εδώ ως «ασπίδα» και «δίκτυο ασφαλείας», ώστε, παρά την οικονομική κρίση, να μην εξωθούνται οι νέοι αυτοί, κατά κανόνα, σε παραβατική συμπεριφορά. Άλλοι νέοι, πάλι, εγκαταλείπουν την οικογενειακή στέγη και αναζητούν κάποια ερ-

γασία, αλλά συχνά περιθωριοποιούνται. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, κάποιοι από τους νέους διαμορφώνουν για τον θεσμό της εργασίας μιαν αρνητική εικόνα και επενδύουν σε αυτή τους την αντίληψη ότινα ιδεολογικό μανδύα. Μολονότο, δηλ., οι οικογένειές τους αλλά και οι ίδιοι δεν αντιμετωπίζουν συνήθως σιθαρό οικονομικό πρόβλημα –συχνά τα προβλήματα ανάγονται εδώ σε άλλον παράγοντα, δηλ. στην έλλειψη επιφύλαξης και επικοινωνίας μέσα στην ίδια την οικογένεια–, υιοθετούν ιδέες συμβατές μάλλον σε «προλεταρίους» και θεωρούν την εργασία ως μέρος της καταπίεσης που πιστεύουν ότι ασκείται στα σύγχρονα κοινωνίες από τους οικονομικά ισχυρούς. Κάτω από το ιδεολογικό αυτό πρόσμα, ακόμη και μία ληστεία τραπεζών εκλαμβάνεται από αυτούς ως η «εύλογη» αντίδραση του συνειδητοποιημένου πολίτη σ' αυτή την «καταπίεση». Συνδυάζεται, έτσι, στη σκέψη αυτών των νέων, η απαρέσκεια προς την εργασία με την πολύπλευρη αμφισθήτηση του λεγόμενου «κοινωνικού κατεστημένου», αμφισθήτηση που οποία συνέβαλε στην επιθετική παραβατική συμπεριφορά των νέων¹⁴. Υπό την πίεση δηλ. των καταστάσεων αυτών κάποιοι πολίτες και ίδιας όσοι ανήκουν σε κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες (μετανάστες, άνεργοι, περιθωριακοί, παιδιά εγκαταλείμμενα κ.λπ.), που μάλιστα διαβιώνουν σε οικονομικά υποβαθμισμένες περιοχές και σε έντονα πολυπλευρικές κοινωνίες, όπως τείνουν να εξελιχθούν οι σημερινές, ανταρδούν με τρόπο απελπισμένο: Είτε, δηλ., καταφεύγουν σε κρούσματα τυφλής βίας εναντίον προσώπων και πραγμάτων, πιστεύοντας ότι έτσι θα εκτονώσουν την οργή τους και θα κατεδαφίσουν μια κοινωνία που θεωρούν εχθρική προς αυτούς¹⁵ είτε αναζητούν διέξοδο στους «τεχνητούς παραδείσους» των ουσιών.

Και ο τάση αυτή προς την κατεύθυνση της τυφλής βίας και των «τεχνητών παραδείσων» προβλέπεται να έχει αλματώδη αιχθηκή πορεία στο προσεκτές μέλλον.

6. Εύλογα, βέβαια, θα διερωτηθεί κανείς εάν η αρνητική αυτή προσποτική για βαθμίσια τιχυροποίηση του οργανωμένου εγκλήματος και της τυφλής βίας μπορεί να αιθανατωθεί από την οργανωμένη σε Κράτος κοινωνία. Εάν δηλ. μπορεί να υπάρχει μια ουσιαστική αντιμετώπιση της προϊωνιζόμενης κατάστασης, μέσα από προσεκτική σχεδιασμένης και συντονισμένης πολιτικές, που θα αποβλέπουν στον έλεγχο της ασυδοσίας των οργανωμένων συμφερόντων και στην επίλυση βασικών προβλημάτων των αποκλεισμένων κοινωνικών ομάδων, με βασικούς γνώμονες τη δικαιοσύνη και την ευημερία του συνόλου. Ωστόσο, το έργο αυτό δεν φαίνεται να εμφανίζει πολλές πιθανότητες επιτωχίας λόγω των μονίμως αλλοπλεξηρώμενων συμφερόντων μεταξύ επιχειρη-

12. Ως προ την έντονη τάση των νέων να στρέφονται τα τελευταία χρόνια σε μεταπτυχιακές σπουδές, βλ. σκτ. δημοσίευμα του Απ. Λακασά με τίτλο: «Αύξηση 50% σε τάξιδους μεταπτυχιακά», εφημ. «Καθημερινή» της 2.8.2009, σελ. 21. Τονίζεται, πάντως, ότι η εξέλιξη αυτή δεν οφείλεται μόνο στα ιδιαίτερες δυσχέρειες των νέων για εξεύρεση εργασίας, αλλά και στη βαθμίσια υποβαθμίση –λόγω πιλθωρισμού– του πανεπιστημιακού πυαύλου, με αποτέλεσμα οι μεταπτυχιακές σπουδές να παρέχουν πλέον ένα –υποτιθέμενο ή πραγματικό– στρατηγικό προβάδισμα κατά της ανεργίας.

13. Σύμφωνα με έρευνα της εταιρίας δημοσκοπήσεων VPRC, το 21% των ερωτηθέντων αναγάλεται να λαμβάνει θοβίθεια από την οικογένειά του για να τα βγάλει πέρα (το ποσοστό ανεβάνει στο 32% για δύοσ της απασχολούντων στον ιδιωτικό τομέα) [βλ. εφημ. «Metropolis», 3.6.2008, σελ. 1 και 3], ενώ κατά συναφή στοιχεία της ΕΣΥΕ για 12.151 άτομα από 5.700 νοικοκυριά, το 96,4% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι σε περίπτωση ανάγκης θεωρεί ως δεδομένο πως μπορεί να βασισθεί σε φίλους, συγγενείς ή και γείτονες για θοβίθεια [βλ. εφημ. «Το Βήμα» της 23.5.2008, σελ. A6]. Όπως μάλιστα αναφέρεται σε σκεπτικό δημοσίευμα της εφημ. «Τα Νέα», 11-12.7.2009, σελ. 24-25, με βάση πορίσματα έρευνας, «στήμερα 7 στους 10 Ελλήνες, πληκτικά 25-29 ετών, «ψυ-φίζουν» πατρικό σπίτι, ενώ φαίνεται ότι οι γυναίκες της ίδιας πληκτικά είναι πιο τολμηρές, αφού μία στα δύο αποφασίζει να μείνει μόνη της».

14. Πρόκειται, δηλ., σύμφωνα με τη θεωρία της θεμικής δυσλειτουργίας που εισηγήθηκε προ 20ετία, για τις απαράδεκτες καταστάσεις δυσλειτουργίας των κοινωνικοποιητικών θεσμών (έλλειψη επικοινωνίας στην οικογένεια, πατέρεια αναντίστοιχη προς τις ανάγκες των νέων, ανεργία ή εργασία αναντίστοιχη προς τις σπουδές και τα πιθανότερα των αποκλεισμένων κοινωνικών ομάδων, με βασικούς γνώμονες τη δικαιοσύνη και την ευημερία του συνόλου. Ωστόσο, το έργο αυτό δεν φαίνεται να εμφανίζει πολλές πιθανότητες επιτωχίας λόγω των μονίμως αλλοπλεξηρώμενων συμφερόντων μεταξύ των πλέον ευάλωτων από αυτούς στην παραβατική πορεία και το έγκλημα –για τη θεωρία αυτή και την επιστημονική της τεκμηρίωση βλ. ιδίως N.E. Koupráκη, Δίκαιο Παραβατικών Αντιλίκων, Αθήνα/Κομιστηνή, 2004, σελ. 128 επ. και 185 επ. Αποκρίσεις αυτής της προσέγγισης μπορεί να συντείνει κανείς και στη μελέτη του Bas. Markezini «Σε αναζήτηση του νέου και των νέων», εις. του ιδίου, Σκέψεις από την Αμερική, Αθήνα: Α.Α. Λιβάντης, 2009, 229-316, ιδίως σελ. 249 επ. Αξέσει να επισημανθεί εδώ ότι σύμφωνα με τη βασικό πόρισμα έρευνας που διενεργήθηκε από το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών υπό τον Καθηγητή Επαγγειλώντα Πανα-, το άγχος που προκαλείται στην οικονομική κατάσταση από την ασφαλεία της οικογένειας –βλ. παρούσαση της έρευνας από τον Γιάννη Ελαφρό στην εφημ. «Καθημερινή» της 23.11.2008, σελ. 42.

ματικού και πολιτικού κατεστημένου, αλλά και λόγω των σύγχρονων δυσμενέστατων οικονομικών συνθηκών σε παγκόσμιο επίπεδο, με αποτέλεσμα, τα κονδύλια που μπορούν να διατεθούν για την αντιμετώπιση της φτώχειας, της ανεργίας και της γενικότερης κοινωνικής δυσπραγίας να είναι εξαιρετικά περιορισμένα. Ειδικότερα, μάλιστα, όσον αφορά στην Ελλάδα, τα προβλήματα είναι ακόμη οργανωμένα εξ αιτίας των χρονίων διαφθωτικών αδυναμιών που χαρακτηρίζουν την υποδομή της. Όπως εύστοχα έχει επισημανθεί από τον Καθηγητή Γιώργο Κοντογώρη¹⁵, «Η θεμελιώδης αρχή που διέπει τη λειτουργία της ελληνικής πολιτείας συμπυκνώνεται στην απουσία επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας του κράτους, πινεύματος ευθύνης, εποπτείας, κύρωσης, δηλαδή συνάφειας με το σκοπό της». Μέσα στην αυτό το νοστρό πλαισίο λειτουργίας, το κράτος παύει να ανταποκρίνεται στις θεμελιώδεις προσδοκίες της κοινωνίας, το δε, το πολιτικό σύστημα αποδενώνεται από αυτήν: Οι νόμοι ψωφίζονται χωρίς κατ' ουσίαν να εφαρμόζονται στη συνέχεια προς όφελος του διοικουμένου, παρά μόνον εκεί όπου αυτός έχει «μέσον» στον κρατικό/κομματικό μηχανισμό (πελατειακές σχέσεις) ή εκεί όπου δέχεται να δώσει κάποιαν «ανταμοιβή» σε όσους διοικητικούς ή άλλους παράγοντες του προσφέρουν, και δη μέσα, τις υπηρεσίες τους, ιδίως σε τομείς όπου ρέει χρήμα, υπάρχει πολυτιλοκυπτα της νομοθεσίας, ή τίθενται σε κίνδυνο ζητακά συμφέροντα του διοικουμένου ή συγγενών του, π.χ. ίδρυση επιχειρησης, έκδοση αδειας στην πολεοδομία, περιθαλψη συγγενούς σε αξιοπρεπή νοοσκομειακή μονάδα¹⁶ (διαφθορά). Επίσης, οι κυρώσεις από την παράβαση των νόμων επιβάλλονται επιλεκτικά, και πάντως δύτι στον χώρο του πολιτικού κατεστημένου και της διοίκησης, όπου επικρατεί νομική ή λειτουργική ασυλία μέσω σύντομων παραγραφών, αναποτελεσματικών πειθαρχικών συμβουλίων κ.λπ. (θεωρία του «ανευθύνου άρχοντος», π οποία έχει βαθμιαία επεκταθεί σε όλα τα κλιμάκια της δημόσιας διοίκησης και της πολιτικής). Άλλα και αντίστροφα, οι υποθέσεις διεκπερατώνονται τάχιστα και, συνήθως, καλύπτονται από διακομματική συναίνεση, όπων εξυπρετεύονται συμφέροντα των πολιτικών κομμάτων και των επιχειρηματών που συνεργάζονται με αυτά, εν ονόματα της διαφάνειας και των «νόμων της αγοράς», ενώ στην πραγματικότητα απλώς διευκολύνεται έτσι η επικράτηση του «ισχυροτέρου» και του καλύτερα «δικτυωμένου»¹⁷.

Σε όλες αυτές τις διεργασίες, ο ρόλος των πολιτών είναι προφανώς περιθωριακός καθώς οι διοικούντες, αντί να ενεργούν ως εντολείς των πολιτών, λειτουργούν ως νομείς της εξουσίας, με πνεύμα αλαζονείας και πλεονεξίας.

7. Ενόψει των ανωτέρω δεδομένων, που καλλιεργούν ένα γενικότερο κλίμα κοινωνικής ανομίας, γεννάται το ερώτημα: Προβλέπεται, άραγε, να παρατηρηθούν στις σύγχρονες κοινωνίες, και ιδίως στην ελληνική, φαινόμενα εξεγέρσεων που θα ανέφεραν το πολιτικό αυτό κατεστημένο και θα άνοιγαν τον δρόμο σε μια πολιτική κατάσταση όπου θα προεξάρχει το στοιχείο της επαναστατικής αλλαγής;

Για την προσέγγιση αυτού του ζητήματος θα πρέπει, πιστεύω, να απαντηθούν προηγουμένως δύο άλλα ερωτήματα: Πρώτον, υπό ποίους όρους και για ποιούς λόγους σημειώνεται μια εξέγερση; Και δεύτερον, υπό ποίους όρους μπορεί μια τέτοια κατάσταση ανατροπής να επιβληθεί και να επικρατήσει σε μια κοινωνία σήμερα;

8. Ως προ το πρώτο ερώτημα, μία από τις πληρέστερες, διαχρονικά, απαντήσεις σ' αυτό έχει αναφέθηκα διοθέτη από τον Αριστοτέλη στα «Πολιτικά» του (ιδίως πέμπτο Βιβλίο). Θεμέλιο των αναπούξεων του ιδιοφυούς αυτού φιλοσόφου συνιστά η διαπίστωση ότι οι σύνθρωποι επιδιώκουν να συμμετέχουν στην πλούτη και στις τιμές των αξιωμάτων με βάση μιαν υποκειμενική αντιληψη που έχουν για δικαιοσύνη και ισότητα σε σχέση με την υποσθέμενη ή πραγματική αξία τους και ότι στασιάζουν όταν θιώνουν μια τέτοια ανισότητα της κτήσεως, άλλα καί διά την τιμήν), 1266 b 40 (επι στασιάζουσιν ού μόνον διά την ανισότητα της κτήσεως, άλλα καί διά την τιμήν), 1301 a 27 επ. (καί διά ταύτην τήν άπισταν, όταν μή κατά την ύποληψην ἦν εκάτεροι τωγχάνουσιν ἔχοντες μετέχωση τής πολιτείας, στασιάζουσιν), 1301 b 27 (πανταχοῦ γάρ διά τό ἄνισον ή στάσισ, ού μή τοις ἀνίσοις υπάρχει ἀνάλογον)¹⁸. Όσο, λοιπόν, μεγαλύτερες είναι αυτές οι Βιού-

δημοσιοποιήθηκε την 15.8.1909, ρητά αναφέρθηκε, μεταξύ άλλων, ότι θα πρέπει «η διοίκηση της χώρας [να] καταστά χρηστή και ἐντασμός» και να ληφθούν τα απαιτούμενα μέτρα ώστε «ο σκεδόν πενόμενος Ελληνικός λαός να ανακουφισθή εκ των εποχιών φόρων, ούς ήδη καταβάλλει και οίσνες ασπλάνων κατασπαταλώνται προς διατήρησην πολυτελών και περπάνω υπηρεσιών και υπαλλήλων, χάριν της απαιτίσας συναλλαγής» - βλ. το πλήρες κείμενο της Διακήρυξης εις: Διον. Α. Κοκκίνου, Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος, τ. Γ, Αθήνα: Μέλισσα, 1971, σελ. 843 επ. Υπενθυμίζεται ότι την κακή χρήση και δυσλειτουργία των θεμάτων εις βάρος του πολίτη και υπέρ ταξικών ή στομικών συμφερόντων έχουν καυτηρίσει κατά καιρούς σημαντικοί Έλληνες λογοτέκνες σε έργα τους που απαριθμούνται συνοπτικά από τον Κώστα Γεωργιουσόπουλο στο δημοσίευμά του «Οι ακτινογράφοι της κοινωνίας», εφημ. «Τα Νέα» της 18-19.7.2009, ένθετο: Βιβλιοδρόμο, σελ. 16.

18. Σημειώνεται ότι ο όρος «στάσια» στην αρχαία ελληνική εστίμωση αρχικά την εξέγερση και στη συνέχεια την εμφύλια σύγκρουση. Με παρόμοια έννοια εκφραστούμε επίσης και ο όρος «επανάσταση», που σημαίνει την εξέγερση με σκοπό την ανατροπή των εκάστοτε κρατώντων - βλ. Λ. Μανωλόπουλο, ο.π., 1991, σελ. 35 επ. 167 επ. και 1995, σελ. 25 επ. Για μαν ενδελεχή ανάλυση των ιεδών του Αριστοτέλη ως προς τις μόρφες και τα σίσια των στάσεων βλ. ιδίως G. Michaelides-Nouarios, Les causes des révoltes selon Aristote, L'Appelée sociologique, 1979, 283-289, Γιώργου Δ. Κοντογώρη, Η θεωρία των επαναστάσεων στον Αριστοτέλη, Αθήνα: Α. Λιβάνης-Νέα Σύνορα, 1982 (σα. 412), Λεων. Μανωλόπουλος, Στάσι - Επανάστασι - Νεωτερισμός - Κίνησις, διδ. Διατρ., Θεσσαλονίκη: Βάνιας 1991 (σα. 303) και του ιδίου, Πόλις φλεγμανίουσα και πόλις υψηλή, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1995, Κώστα Καλυμπή, Η περί στάσεως θεωρία του Αριστοτέλη, εις: Τιμπάκος Τόμος για τον Καθηγητή Κώστα Μπέτη, τ. Γ, Αθήνα: Α.Ν. Σάκκουλας/Ευνομία, 2003, 2663-2677. Για τους συγγραφείς αυτούς, η στάση είπε προ πάντων όταν ο θυμός από την ανούστητη μεταφραστεί βαθμιαία σε μίσος και έκθρα (Γ.Δ. Κοντογώρης, σελ. 21, Λ. Μανωλόπουλος, σελ. 79, Κ. Καλυμπής, σελ. 2668) ή και –κατά την ψυχαναλυτική προσέγγιση– σε αίσθημα «ματασίωσης» (frustration) (Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, σελ. 284, 287). Υπενθυμίζεται, ότι κατά τον Γουστάβο Λε Μπον (Gustave Le Bon) στο κλασικό του έργο «Ψυχολογία των Επαναστάσεων» (μεφρ. Αλ. Παπαγεωργίου), Αθήνα: εκδ. Μαρπ (χ.χ., πρώτη γαλλ. έκδ. 1912, με τίτλο "La Révolution française et la Psychologie des Révolutions"), Ι.Ι.3, σελ. 16, τι μίσος, οι βιοτόπτες και οι διώξεις που συντελούνται ως επακόλουθο μεγάλων πολιτικών και θρησκευτικών επαναστάσεων οφείλονται στη μισαλλοδοξία των επαναστατών, για τους οποίους η

μενες¹⁹ ανισότητες στον πλούτο και τις τιμές από τα αξιώματα, τόσο πιο αυξημένες είναι, αντίστοιχα, κατά τον Σταγειρίτη, οι πιθανότητες ενός οικύπετου ανταγωνισμού και μιας εξέγερσης για ανατροπή αυτής της κοινωνικά «άδικης» κατάστασης²⁰, ώστε οι υποδεστέρει να γίνουν ίσοι με τους άλλους και οι θεωρούμενοι ως ίσοι να γίνουν ανώτεροι (1302 a 26 επ.). Γι' αυτό και οι στάσεις είναι πολύ πιο σπάνιες σε πολιτεύματα όπου την κυρίαρχη εξουσία κατέχει η μεσαία τάξη των πολιτών (1302 a 14). Υπάρχουν εξάλλου ειδικότεροι παράγοντες που συντείνουν περιστατικά στην πρόκληση μιας εξέγερσης και τούτο διότι ενεργοποιούν την κύρια αιτία των εξεγέρσεων, δηλ. τη βιούμενη ανισότητα στον πλούτο και τις τιμές. Τέτοιοι παράγοντες είναι, μεταξύ άλλων (1302 b 5 επ.): Η υπερβολή του πλούτου και των τιμών που απολαμβάνουν ορισμένοι προνομιούχοι πολίτες, επισύροντας τον φθόνο των άλλων ή αλαζονεία και η κατάχρηση εξουσίας των κυβερνώντων ή η αύξηση του πλήθους των φτωχών πολιτών και η κακοδιοίκηση των δημοσίων πραγμάτων ή έλλειψη κοινής φυλετικής καταγωγής των πολιτών και μέχρις ότου αυτοί αφομοιωθούν μεταξύ τους. Περαιτέρω, ανάλογα με το είδος του πολιτεύματος ο Αριστοτελές διακρίνει και ορισμένους ειδικότερους παράγοντες που οδηγούν σε εξέγερσης (1304 b 5 επ.): Στις δημοκρατίες πρωταρχικός είναι έτοι ο ρόλος των δημοσίων, που συναγέρουν το πλήθος κατά των πλουσίων, ενώ στα άλλα πολιτεύματα, π.χ. ολιγαρχίες και αριστοκρατίες, σημασία αποκτούν παράγοντες, όπως η καταπίεση των πολιτών από την άρχουσα τάξη και η παραβίαση διατάξεων του πολιτεύματος. Τέλος, ορθά επισημαίνει ο Σταγειρίτης (1308 b 31 επ.) ότι θα πρέπει σε όλα τα πολιτεύματα να ληφθούν μέρα, ώστε, κατά την ωραία μεταγλώττωση του Παναγή Λεκατά, «να μη αποκομίζουν οι άρχοντες εκ των αξιωμάτων υλικά κέρδος διότι οι πολλοί δεν αγανακτούν τόσον αποκλείμενοι των πολιτικών αξιωμάτων (απεναντίας μάλιστα χαίρουν μη περισσότεροι των ιδιωτικών ασχολιών των), όσον αγανακτούν εάν πιστεύουν ότι οι άρχοντες κλέπτουν τα δημόσια, διότι τότε και διά τα δύο λυπούνται και διότι αποκλείονται των αξιωμάτων και διότι δεν μετέχουν ούτω των κερδών»²¹.

9. Εξάλλου, ως προς το δεύτερο ειδικότερο ερώτημα, δηλ. αυτό που αφορά στις δυνατότητες επικράτησης μιας εξέγερσης στα σημερινές κοινωνίες, η απάντηση εξαρτάται από τις κατά περίπτωση αντιπαραθεμένες δυνάμεις μεταξύ των εξεγερμένων και των οργάνων της τάξης (οπλισμός, φρόντημα και πίεση των κοινωνικών αναγκών/προσδοκιών διαδραματίζουν εδώ πρωτεύοντα ρόλο). Εξαρτάται όμως, ακόμη, από τον τρόπο «κειτρισμού» μιας εξέγερσης εις μέρους των κρατουόντων. Είναι, δηλ., προφανές ότι εάν οι κρατουόντες αποφύγουν την κατά μέτωπο επίθεση κατά των εξεγερμένων και υιοθετήσουν μιαν αμυντική στάση, ώστε να μη κυθεί αίμα από τη μία ή την άλλη πλευρά, τότε η αποκλιμάκωση και εκτόνωση της εξέγερσης φαίνεται πιθανότερη, αν και ενδέκεται η αμυντική αυτή στάση να εκλιφθεί ως αδυναμία από

δοξασία/ιδέα που θέλουν να πραγματώσουν αποτελεί την απόλυτη αλήθεια, όσοι, δε, την αμφισθιτική είναι εκ προϊμίου εκθρό. Ωστόσο, κατά τον Λε Μπρού (οελ. 17), στο συναίσθημα αυτού της εκθρότητας συνυπάρχει και ένα στοιχείο συσσωρευμένης και γενικευμένης δυσαρέσκειας για τη βιούμενη κοινωνική δυστυχία.

19. Τονίζεται το ότι οι ανισότητες δεν αρκεί απλώς να υπάρχουν, αλλά να συνεπηγότοπούνται και να βιώνονται από τους πολίτες ως τέστιοις, πράγμα στο οποίο ασφαλώς συμβάλλουν αφενός η αλαζονεία των κρατουόντων, που αρέσκονται να επιθεικύνουν τον πλούτο τους, και αφετέρου η έλλειψη διαύλων για διάλογο και εκτόνωση της ένοντος δυσαρέσκειας των πολλών - πρβλ. τη συναφή ανάλυση του Κώστα Βεργόπουλου με τίτλο «Η χαμένη τιμή των πολιτικής», εφημ. «Έλευθεροτυπία» της 4.7.2008, σελ. 8.

20. Οι επισημάνσεις αυτές του Αριστοτελή κάθε άλλο παρά έχουν κάσσει την αξία τους, έστω και αν έχουν εν τω μεταξύ διατυπωθεί διάφορες σημαντικές θεωρίες (πολιτικές, κοινωνιολογικές, ψυχολογικές κ.λπ.) ως προς τη βιθύτερα σίσια μιας εξέγερσης - για τις θεωρίες αυτές βλ. ενδιεκτικά τα δύο αναφέρονται στην αγγλόφωνη έκδοση της πλεκτρονικής εγκυκλοπαίδειας Wikipedia, λήμμα «revolution» στον ιστότοπο <http://en.wikipedia.org/wiki/Revolution>

21. Βλ. τη μεταγλώττωση των Πολιτικών του Αριστοτέλη από τον Παναγή Λεκατά στην έκδ. I. Ζαχαρόπουλου, τ. Β', (ανατύπωση, x.χ.), σελ. 541.

την πλευρά των εξεγερμένων, οι οποίοι θα επιδιώξουν έτσι να εξουδετερώσουν τα όργανα της τάξης ή, εν πάση περιπτώσει, να τα θέσουν υπό τον έλεγχό τους.

10. Η απάντηση, επομένως, στο αρχικό ερώτημα εάν αναμένεται να παρατηρηθούν στις σύγχρονες κοινωνίες και δη στην ελληνική εξέγέρσεις και επαναστατικές κινήσεις με πιθανότητα επιπλέοντας επικράτησης, δεν μπορεί να δοθεί με κατηγορηματικό τρόπο, καθώς εξαρτάται από πληθώρα αδιευκρίνιστων κάθε φορά παραγόντων. Ωστόσο, η προοπτική ενός κύματος εξέγέρσεων στο άμεσο μέλλον στην Ελλάδα κάθε άλλο παρά μπορεί να αποκλεισθεί²², εφόσον δεν διορθωθούν τα ταχύτερο φαινόμενα απαράδεκτων περιουσιακών ανισοτήτων, ιδίως δε εξοργιστικής συσσώρευσης πλούτου ολίγων και αφόρητης ανέξεις πολλών, που τεκμηριώνονται και από τα ακόλουθα δεδομένα:

- Το 5% των φορολογουμένων πολιτών καταβάλλουν συνολικώς τον ίδιο περίπου φόρο (4,2 δισ. ευρώ) που καταβάλλουν και το υπόλοιπο 95% (4,1 δισ. ευρώ)²³, γεγονός ενδεικτικό των μεγάλων οικονομικών ανισοτήτων που έχουν δημιουργήσει στην Ελλάδα ως προς την κατανομή του πλούτου, και δη χωρίς εδώ να συνυπολογίζεται η τεράστια «νομότυπη» φοροδιαφυγή των πλουσίων μέσω εξωχωριών (off-shore) εταιριών²⁴. Επιπλέον, έχει υπολογισθεί ότι 141.000 νοικοκυριά στην Ελλάδα, δηλ. ποσοστό 3,6% του ελληνικού πληθυσμού, έχουν περιουσία που υπερβαίνει το 1 εκατομ. δολάρια, με τάση, ο αριθμός αυτός να υπερδιπλασιάσθει (307.000 νοικοκυριά και ποσοστό 7,5%) έως το 2017²⁵. Ακόμη, σύμφωνα με δηλώσεις του τότε Διοικητή της Τραπέζης της Ελλάδος N. Γκαργκάνα την 10.6.2008, μέσα στο 2007 ο κλάδος του χονδρικού εμπορίου αύξησε κατά μέσο όρο τα κέρδη του κατά 82,1%, το λιανικό εμπόριο κατά 21,5% και το σύνολο του εμπο-

22. Ενδιαφέρον είναι εδώ να επισημανθεί ότι σε έρευνα της εταιρίας δημοσκοπήσεων Kappa Research τον Μάιο 2008 –δηλ. 7 μήνες πριν από τις ταραχές του Δεκεμβρίου 2008–, με βασικό ερώτημα εάν στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια μπορούν, κατά τη γνώμη των ερωτηθέντων, «κα συμβούν γεγονότα παρόμοια με εκείνα του Μάιου '68 ή του Πολυτεχνείου», καταφατικά («ναι» και «μάλλον ναι») απάντησε το 1/3 του δείγματος (33,5%), ενώ στην ερώτηση «εούσε πόσο πιθανό θεωρεῖς να συμμετάσετε σε μια ανάστοixi εξέγερση σε συμβεβηκό στη χώρα μας τα επόμενα χρόνια», οι καταφατικές απαντήσεις έφθασαν το 51%. Τέλος, στην ερώτηση για το ποιο από σειρά θεμάτων θα μπορούσε να ιδηγηθεί σε έναν «έντο Μάιο», το πρόβλημα της φτωχείας ήλθε πρώτο με 68,7%, αφήνοντας πολύ πίσω του άλλα σημαντικά ζητήματα, όπως η κατασφράκη του περιβάλλοντος (34,9%), η ακριβεία (33,1%) και η καταπάτηση δημοκρατικών θεσμών και ελευθεριών (29%) - βλ. παρουσίαση της έρευνας από τη Δήμητρα Κρουστάλλη στην εφημ. Το Βίτιμα της 17.5.2008, σελ. A3.

23. Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από το Υπουργείο Οικονομικών και είναι τα τελευταία διαθέσιμα (αφορούν το έτος 2007). Παρουσιάζονται λεπτομερέστερα από την Ελίζα Παπαδάκη σε άρθρο της με τίτλο: «Οι φόροι εν όψει εκλογών» στην εφ. «Τα Νέα», 30.9.2009, σελ. 6, και από την εφημ. «Εστία» σε κύριο άρθρο με τίτλο «Ολη η αλήθεια για τη φορολογία», 24.9.2009, σελ. 1. Θα πρέπει, πάντας να επισημανθεί ότι ούμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ, η χώρα μας βρίσκεται μεν σε κειρότερη θέση ως προς την εισοδηματική ανισότητα συγκριτικά με χώρες της κεντρικής Ευρώπης και της Σκανδιναβίας, αλλά εμφανίζει καλύτερη εικόνα σε ανέστη με την ΗΠΑ, τη Βρετανία, την Ιρλανδία, την Πορτογαλία, την Ιταλία και άλλες τελεστής χώρες - βλ. σχ. δημοσίευμα του Αλ. Καψύλη στην εφημ. «Το Βίτιμα», Οικονομία, 23.10.2008, σελ. 12. Για το ίδιο θέμα βλ. και δημοσίευμα του Πάνου Τσακλόγλου στην εφημ. «Το Βίτιμα» της 6.6.2008, ένθετο «θήμα Ιδεών» Ιουνίου 2008, σελ. 9, όπου ενδιαφέρον αφιέρωμα στη θεματική «Φτωχεία και Ανισότητες».

24. Ως προς τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η νομότυπη φοροδιαφυγή στην πράξη, βλ. ενδιεκτικά το δημοσίευμα του Θάνου Τσίρου για τις offshores εταιρίες στην «Κυριακάτικη Ελευθερωτική» της 18.10.2009, ένθετο Οικονομία, σελ. 4 και το ειδικό αφέρωμα («διάλογοι») της εφημ. «Κυριακάτικη Ελευθερωτική» της 9.8.2009, σελ. 18 και 31, με επιμ. Θανάση Γιαλκέτση και θέμα τους φορολογικούς παραδείσους.

25. Οι εκμήσιες αυτές εμπειρίκευνται σε μελέτη που συνέταξαν από κοινού οικονομολόγοι της Barclays Wealth και του Economist Intelligence Unit το 2008 - βλ. παρουσίαση της μελέτης από την Κορίνα Σαμάρκου στην εφημ. «Ισοσημία» της 24-25.5.2008, σελ. 34.

ρίου κατά 43,7%, πράγμα που σημαίνει επίσης ότι οι επιχειρήσεις που κατέχουν δεσπόζουσα θέση στην αγορά ευθύνονται σημαντικά για το πρόβλημα της ακρίβειας λόγω των υπερβολικών περιθωρίων κέρδους που υπάρχουν στη διάθεσή τους²⁶. Συβαρές ανισότητες πλούτου καταγράφονται πάντως και στο εξωτερικό, όπου το 40% του παγκόσμιου πληθυσμού επιβιώνει με μόλις δύο δολάρια την ημέρα, την ώρα που οι αμοιβές των επικεφαλής στα 50 μεγαλύτερες ευρωπαϊκές επιχειρήσεις άγγιξαν τα 1,2 δισ. ευρώ²⁷.

• Το ποσοστό επίσημης ανεργίας τον Ιούλιο του 2009 (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία ΕΣΥΕ) έφθασε στην Ελλάδα το 9,6% από το 7,0% που είχε διαμορφωθεί τον ίδιο μήνα του 2008, σημειώνοντας έτσι σημαντική άνοδο άνω των δύομισι μονάδων μέσα σ' ένα χρόνο²⁸. Ειδικά, όμως, ως προς τις νεαρές πλικίες 15-24 ετών, η ανεργία φθάνει το 23,9% (το υψηλότερο ποσοστό στην Ευρώπη των 27 κρατών-μελών, σύμφωνα με προγενέστερα στοιχεία του Eurostat), πράγμα που σημαίνει ότι στις πλικίες αυτές, κατά τη επίσημη στοιχεία, σχεδόν ένας στους τέσσερις νέους μένει άνεργος.²⁹

• Οι πολίτες που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας (δηλ. με εισόδημα κάτω των 6.120 ευρώ εποισώς ή 510 ευρώ μηνιαίως) υπερβαίνουν το 20% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, χωρίς μάλιστα να συμπεριλαμβάνονται στο ποσοστό αυτό οι μάρτισες κατά τεκμήριο άπορες, όπως οι άστεγοι, οι Αθήγανοι, οι διαβιούντες σε ιδρύματα και μέρος των λαθρομεταναστών από μη ευρωπαϊκές χώρες³⁰,

• Ο δανεισμός των νοικοκυριών χωρίς τα τιτλοποιημένα δάνεια διαμορφώθηκε στό τέλος του 2007, σύμφωνα με ειδική έρευνα της Τράπεζας της Ελλάδος, σε 41% του συνόλου του ΑΕΠ³¹. Επίσης, κατά

στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, πάνω από το ήμισυ του πληθυσμού (57,3% των νοικοκυριών) το 2007 αντιμετώπιζε πρόβλημα στην πληρωμή στεγαστικού δανείου, ενώ το 49% δυσκολευόταν να πληρώσει κάρτες και το 68,4% άλλα δάνεια³².

11. Σύμφωνα με τις ανωτέρω επισημάνσεις και χωρίς διάθεση κινδυνολογίας, το μέλλον διαγράφεται ζηφερό, καθώς στις κοινωνίες που έχουν διαμορφωθεί οι άνθρωποι στο μεγαλύτερο μέρος τους παύουν να είναι το συστατικό στοιχείο μιας λειτουργικής κοινότητας. Και είτε κατανούν άτομα, μόρια και αντικείμενα εκμετάλλευσης οργανωμένων συμφερόντων (συμπεριλαμβανομένων και των ΜΜΕ) που προωθούν τον υπερκαταναλωτισμό και τον πανηδονισμό, είτε προσπαθούν να ανασυντάξουν τις δυνάμεις τους και να ακολουθήσουν τη δική τους τροχιά, εκτονώντας συχνά τη δυσαρέσκειά τους και το αίσθημα ματαίωσης (frustration) που τους διακατέχει σε αναδράσεις τυφλής βίας ή και αναχωρησιού, μέσα σ' ένα πλαίσιο καθαρά ανομικό, σύμφωνα και με τη γνωστή κατηγοριοποίηση του Merton.

12. Εάν όμως έτσι εξελίσσεται η κατάσταση ως προς τις προοπτικές του εγκλήματος στο προσεκτές μέλλον, τότε ποιος είναι άραγε ο ρόλος της Εγκληματολογίας; Ασφαλώς η Εγκληματολογία θα διευρύνει ακόμη περισσότερο τους γνωστούς της ορίζοντες, εξετάζοντας τους παράγοντες που οδηγούν στις νέες μορφές εγκληματούπτας, αλλά και διειδύνοντας στη λεπτουργία της ποινικής δικαιοσύνης μέσω της οποίας εν πολλοίς «κατασκευάζονται» οι εγκληματές. Εάν, πάντως, η Εγκληματολογία θελήσει ν' αποφύγει τελικά τον φαύλο αυτό κύκλο της «διακείρισης» του εγκληματικού φαινομένου ή της ανακύκλωσης των δήποτε γνωστών προσεγγίσεων –βιολογικών, κοινωνιολογικών, ψυχολογικών, ανατρεπτικών, συνθετικών³³ κ.λπ.–, οι οποίες άλλωστε, κατά τον Καθηγητή Γιάννη Πανούση, δεν φάνεται να επιδέχονται μιαν ομογενοποιημένη Γενική Θεωρία³⁴, ή, ακόμη, θελήσει να αποφύγει τα αδιέξοδα μιας αμφιλέγομενης συμβολής της σε τεχνολογικο-κατασταλτικές μεθόδους, έστω και με στόχο τον εξορθιολογισμό και τον περιορισμό των ποινών κατά της ελεύθεριας³⁵, τότε διανοίγεται γι' αυτήν ένας μόνο δρόμος: Ο δρόμος μέσω του οποίου έλασιστοποιείται η παρέμβαση του ποινικού δικαίου στη ρύθμιση κοινωνικών προβλημάτων (έστι, ορθά ο Καθηγητής Μαγγανάς³⁶) και μεγιστοποιούνται, ανάστροφα, οι παρεμβάσεις που υπερβαίνουν τα συνήθη γνωστικά όρια της εγκληματολογίας και σχευτούνται άμεσα με πρωτοβουλίες προληπτικής κοινωνικής πολιτικής: Χάροςης, δηλ., στρατηγικών πρωτότοπων για κοινωνικά αποκλεισμένους και ευάλωτους κοινωνικές ομάδες, με έμφαση σε στόχους όπως καλύτερη παιδεία, καλύτερη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, καλύτερες δυνατότητες για εξέγερση εργασίας, καλύτερη ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη, και, προπάνω, καλύτερη ποιότητα ζωής³⁷ με βάση το ίσως ουτοπικό (;) αλλά ογκωδήποτε επιδιώκημα όραμα ότι, κατά τη διατάπωση

26. Βλ. εφημ. «Metropolis» της 11.6.2008, σελ. 12.

27. Βλ. σχτ. δημοσίευμα του *Poússas Vrana* στα «Νέα» της 3.6.2008, σελ. 52.

28. Επίσης και στις ΗΠΑ, σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε η εφημ. «Wall Street Journal», το σύνολο των αμοιβών που πρόκειται να δοθούν το 2009 στα απέλευτα των αμερικανικών τραπεζών –εν μέσω την ομονομάτης κρίσης– είναι ότι μόνο 20% μεγαλύτερο από το περισσότερο, αλλά ακόμη μεγαλύτερο και από το προπέρστον, που ήταν το υψηλότερο στην ιστορία! –βλ. εφημ. «Το Βήμα» της 15.10.2009, ένθετο Οικονομία, σελ. 12, με σήλιο: «Η εκδίκτηση των golden boys».

29. Στοιχεία Εθν. Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας – βλ. εφημ. «Το Βήμα» της 15.10.2009, ένθετο Οικονομία, σελ. 4. Εφόσον, πάντως λιφθιούν υπόψη και ορισμένες κατηγορίες πολιτών, όπως οι υποαπασχολούμενοι, τότε, κατά το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, η ανεργία φθάνει (Σεπτέμβριος 2009) ακόμη και το 15,5 % –πρβλ. σχτ. δημοσίευμα του Αριστού Παναόπουλου με τίτλο «Ζωή κάτω από το όριο της φτώχειας» στο περ. «Έ» της «Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας», 18.10.2009, 12-30, και Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Οι εργασιακές σκέσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, είναισα έκθεση, σειρά «Έκθεσεις/Εργασιακές Σχέσεις», Αθήνα 2008.

30. Βλ. τον ιστότοπο http://www.studysmart.gr/article_page.php?article_id=2688

31. Βλ. το πρόσφατα στοιχείο της ΕΣΥΕ («Ερευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης 2007»), όπως αυτά αναλύονται από τον Διον. Σταμπόγλη σε άρθρο του με τίτλο «Η φτώχεια «πηγή» έναν στους πέντε Ελλήνες», εφημ. «Το Βήμα», Οικονομία, 3.10.2009, σελ. 4-5. Ειδικότερα ως προς τους αιστέγους, ο αριθμός των στην Ελλάδα υπολογίζεται σε 20.000 – βλ. σχτ. δημοσίευμα της Γεωργίας Δάμα στην εφημ. «Ελευθεροτυπία» της 23.10.2008, σελ. 41. Για άλλα συναφή στοιχεία από έρευνα της εταιρίας δημοσκοπήσεων VPRC βλ. εφημ. «Τα Νέα» της 3.6.2008, σελ. 1, 8, 9 και 3. Εξάλλου και σε διεθνές επίπεδο, σύμφωνα με στοιχεία του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας του ΟΗΕ (FAO), περί το 1,02 δισ. άνθρωποι –περίπου 100 εκατ. περισσότεροι από πέρυσι – στερεύονται κατά το 2009 τη δυνατότητα του καθημερινού φαγητού, είναι δηλ. φτωχοί που υποστηρίζονται –βλ. δημοσίευμα στην εφημ. «Το Βήμα» της 15.10.2009, σελ. A16-17 και ειδικό τετρασέλιδο αφίερωμα (φάκελος) με επιμ. της Ιωάννας Σωτήρηου στη «Σαββατοκύρια Ελευθεροτυπία» της 17.10.2009, σελ. 21, 22, 35 και 36, με σήλιο «Πίεινα - Φτώχεια. Μάμά πεινάω» και με τη χαρακτηριστική επισήμανση ότι ο υποστηριζός είναι υπεύθυνος για το 50-60 % των πολιτικών θανάτων στον κόσμο.

32. Βλ. αναλυτικό δημοσίευμα στην εφημ. «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία», ένθετο «Οικονομία» της 25.5.2008, σελ. 13, όπου και συγκριτικό πίνακας με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (έρευνα για την υπερχρέωση).

33. Για την έννοια της συνθετικής εγκληματολογίας, όπως τη διεύπωσα το 1985, βλ. N.E. Κουράκη, Οι σύγχρονες προσπάτες της εγκληματολογίας, εις: του ιδίου, Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, τ. Α', Αθήνα/Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 2005', 51-61.

34. Βλ. την εργασία του: Ο ρόλος των εγκληματολόγων, στη συλλογή μελετών Πάντη Πανούση, Εγκληματολογικοί Ανα-στοχασμοί, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2009, 12-53 και ιδίως σελ. 19 επ. και σημ. 30.

35. Βλ. N.E. Κουράκη, Ποινική Κατασταλή, Αθήνα/Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 2005' (με τη συνεργασία N. Κουλούρη), §5 271 επ., 291 επ. = σελ. 337 επ. και 356 επ.

36. Βλ. τη μελέτη του Κοινωνική Προβλήματα και Ποινικός Ελεγχος, εις: του ιδίου, Το Εγκληματολογικό Φυσιόμενο στην Πράξη, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, 37-66, ιδίως σελ. 66.

37. Πρόκειται, βέβαια, για αυτονόητα μέτρα, που όμως δεν λαμβάνονται στον αναγκαίο βαθμό, λόγω κακής διασκέψιμος του δημοσίου χρήματος. Τούτο, δε, μολονότελο είναι προφανές ότι η εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου κοινωνικο-πολιτιστικής διαβίωσης για τους οικονομικά ασθενέστερους είναι στο μόνο αποτελεσματικό τρόπος για να αποτροπούν σοβαρές κοινωνικές ανα-

του *Tony Blair*, «δεν είμαστε απλώς μονάδες που παλεύουν απομονωμένες η μία από την άλλη, αλλά μέλη μιας κοινωνίας, ενός συνόλου, που εξαρτώνται ο ένας από τον άλλον, που κερδίζει ο ένας από τη βοήθεια του άλλου, που σπριζει ο ένας τον άλλον»³⁸. Και Βεβαίως το όραμα αυτό δεν μπορεί να πραγματωθεί παρά μέσα σε μια κοινωνία όπου πέφα από το οικονομικό κέρδος οι επιχειρήσεις θα στοχεύουν και στο κοινωνικό όφελος μέσα από τη λεγόμενη «κοινωνική επιχειρηματικότητα».

ταραχές - πρβλ. Αντ. Καραμπαζού, Ορθολογική πολιτική κατά της φτώχειας, εφημ. «Το Βήμα» της 4.7.2008, ένθετο «Βήμα Ιδεών», Ιούλιος 2008, σελ. 29.

38. Βλ. εφημ. «Ελευθερουσπίσ» της 11.5.2007, σελ. 64.

Μπορεί όμως, άραγε, η Εγκληματολογία να κάνει μια τέτοια υπέρβαση και να αποτελέσει τον βασικό μοχλό μιας κοινωνικής πολιτικής για τον κοινωνικά αποκλεισμένο Ανθρώπο, αλλά και για μια κοινωνία προσανατολισμένη στον Ανθρώπο, με άλφα κεφαλαίο; Πιστεύω ότι το «μεγάλο Ναι» σ' αυτό το κρίσιμο έρωτημα εξαρτάται από το ανθρώπινο δυναμικό των τωρινών νέων εγκληματολόγων. Και πρέπει να ομολογηθεί ότι το δυναμικό αυτό είναι πράγματι «πολλά υποσχόμενο» τόσο από άποψη γνώσεων, όσο, και κυρίως, από άποψη πίστης στην κοινωνική δικαιοσύνη και την ανθρωπιά.

